

УДК 330.214+664.761 (477)

НІКШИНА О.В., канд. екон. наук, докторант

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, м. Одеса

СЕКТОРНИЙ АНАЛІЗ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ТОВАРІВ НА ІНТЕГРОВАНОМУ РИНКУ БОРОШНА

Розроблено методику оцінки доданої вартості товарів у секторах інтегрованого ринку борошна. Проведено міжсекторний аналіз обсягів і структури доданої вартості і податкових надходжень від суб'єктів релевантного ринку, визначено секторні пропорції відтворення.

Ключові слова: інтегрований ринок борошна, додана вартість товарів, податкові надходження, рентабельність продукції, продуктивність праці

Developed a methodology for evaluation the value added goods in sectors of integrated flour market. Conducted intersectoral analysis the volume and structure of value added goods and of tax revenues from subjects relevant market, defined sectoral proportions of reproduction.

Keywords: integrated flour market, value added goods, tax revenues, product profitability, labor productivity

Вступ. В умовах транзитивної економіки необхідною умовою сталого економічного зростання держави є ефективне функціонування стратегічних товарних ринків, зокрема, інтегрованого ринку борошна (далі – ІРБ). Україна володіє потужним сировинним, виробничим, трудовим, інфраструктурним та експортним потенціалом для виробництва борошномельної продукції, однак ефективність його використання залишається перманентно низькою. Латентна тенденція зростання сировинного експорту за рахунок скорочення продовольчого зернового споживання поступово руйнує виробничий потенціал ринків борошна, круп та хлібопродуктів, генеруючи низку структурних і фінансових деформацій відтворювальних процесів у системі суміжних ринків. Сьогодні потужності борошномельних підприємств завантажені на 30%, обсяги експорту борошна (у вартісному виразі) складають усього 1,2% від зернового експорту (у вартісному виразі), незважаючи на потенційні можливості ринку щорічно експортувати близько 3 млн. т продукції

Концептуально-методичні засади оцінки ефективності економічних систем на мікро- та макрорівнях за допомогою критерію доданої вартості (далі – ДВ) товарів знайшли відображення в працях Р.П. Булиги, П.А. Кохно [1], С.М. Кваші, М.М. Ільчук, І.А. Коновал [2], В.М. Лисюка [3], Б.П. Плишевського [4] та інших учених. Водночас недостатньо уваги приділено методикам оцінки секторної ефективності інтегрованого товарного ринку як мезоекономічної системи, що обумовило напрям даного дослідження.

Постановка завдання. Мета статті – міжсекторний аналіз динаміки та структури доданої вартості товарів і податкових надходжень від суб'єктів ресурсоутворюючих секторів ІРБ України – окреслила низку завдань:

- ідентифікація сутності категорії «додана вартість товару» як критерію із найвищим ступенем регуляторної здатності та податкової еластичності;
- обґрунтування методики оцінки ДВ у секторах інтегрованого товарного ринку, зокрема, борошномельної продукції;

- розрахунок абсолютних величин ДВ товарів (пшениці, борошна, хлібопродуктів) та аналіз пропорцій відтворення ресурсів, обсягів податкових надходжень у секторному та видовому розрізі.

Результати. Доданою є вартість, створена в процесі виробництва (надання послуг) суб'єктами господарювання певного сектору, що відображає реальний вклад даного сектору в створення вартості товару на інтегрованому ринку. На думку В.М. Лисюка [3], секторна додана вартість розраховується як сума рентних платежів (Р), заробітної плати (ЗП), амортизації необоротних активів (А) та секторного прибутку (П) від реалізації продукції (надання послуг):

$$ДВ = Р + ЗП + А + П \quad (1)$$

За результатами проведених досліджень ми пропонуємо формулу (1) доповнити п'ятою складовою – специфічними витратами (В_С), що відображають особливості відтворювальних процесів певних товарних ринків і притаманні лише їм. Так, для насінневого ринку специфічним елементом новоствореної вартості є витрати на очищення та сортування насіння, для зернового ринку до специфічних витрат доцільно віднести оренду земельних ділянок, тобто ренту (Р). З урахуванням пропозицій, формула для розрахунку ДВ товарів у секторах інтегрованого ринку матиме таку структуру:

$$ДВ = А + ЗП + П + В_C \quad (2)$$

ДВ належить до категорії оціночних критеріїв із найвищим ступенем регуляторної здатності: дві складові доданої вартості (заробітна плата та прибуток) формують базу оподаткування для розрахунку соціальних відрахувань і податку на прибуток, загальний її показник є базою для податку на додану вартість (рис. 1). Відтак, показник ДВ характеризується високим рівнем податкової еластичності, дозволяючи визначати приріст (зменшення) перелічених податків у результаті впровадження регуляторних заходів, що змінюють одну або декілька складових критерію доданої вартості [5, с. 124]. Вищевикладене доводить доцільність використання категорії ДВ для розрахунку показників ресурсної ефективності (фондовіддачі, продуктивності праці) та дослідження їх змін (поряд із податками) у ході моделювання державного впливу

на розвиток інтегрованого товарного ринку і вибору альтернативних заходів державного регулювання.

На думку російських учених Р.П. Булиги та П.А. Кохно, додана вартість є критерієм, що оптимально враховує економічні інтереси основних учасників відтворення (власників і працівників) за одночасного адекватного відображення поточного результату діяльності підприємства. Держава реалізує свій інте-

рес у формі позазаконичного, примусового вилучення частини новоствореної вартості через систему корпоративних податків і податків на доходи фізичних осіб. Податки, економічні інтереси держави не впливають на процес створення доданої вартості. Податкова система пов'язана тільки з процесом наступного перерозподілу ДВ між системоутворюючими учасниками виробництва та державою [1, с. 70-71].

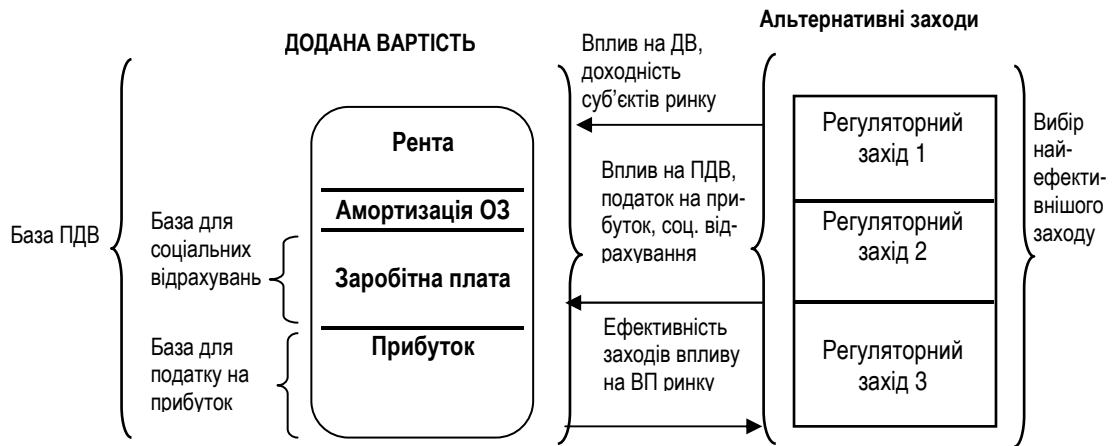

Рис. 1. Вектори впливу регуляторних заходів держави на складові елементи доданої вартості товару [авторська розробка]

Окрім соціальної (основа відтворення людського капіталу) та регуляторної (податкова база), критерій доданої вартості може виконувати ще одну функцію, не висвітлену в економічній теорії та не реалізовану в управлінській практиці, а саме: можливість надійно відслідковувати основні результати діяльності підприємств і спрямовувати їх діяльність в необхідне суспільству русло. Така функція ДВ базується на наступному твердженні. Кінцевим фінансовим критерієм у межах сучасного господарства виступає показник ВВП. Природним є прагнення будь-якої держави максимізувати величину даного національного критерію, для чого необхідно, щоб усі працюючі підприємства використовували в оцінці своєї діяльності критерій, похідний від ВВП. Однак на практиці підприємства орієнтуються на критерій максимуму прибутку, що порушує узгодженість інтересів національної економіки в цілому та інтересів суб'єктів господарювання. Зміна цільового критерію з прибутку на додану вартість сприятиме узгодженню економічних інтересів в економічній системі. Працюючи за критерієм ДВ, всі підприємства будуть автоматично забезпечувати кращий кінцевий національний результат. Відповідно, саме новостворена вартість і є критерієм, який повністю відображає кінцевий результат виробництва на всіх рівнях національного господарства [1, с. 72-73].

Слід відзначити, що російські учені Р. Булига, П. Кохно до складу доданої вартості включають лише заробітну плату найманих працівників, менеджерів та прибуток власників; Б. П. Плишевський у межах розробленої методології аналізу національного додаткового продукту пропонує виключити із валової доданої вартості амортизацію основного капіталу [4, с. 63]. Для цілей даного дослідження ми

будемо використовувати розширений критерій доданої вартості, що включає не тільки заробітну плату і прибуток, але й амортизацію необоротних активів і специфічні витрати певних секторів, зокрема, ренти (формула 2). Характеризуючи сукупний економічний ефект функціонування секторів інтегрованого ринку, розширений показник ДВ відображає пропорції розподілу новоствореної вартості між елементами трудового, інтелектуального і матеріального потенціалів відтворення, відкриваючи значно ширші можливості для їх оцінки, міжсекторного аналізу та моделювання.

На мезорівні головною перепорою для об'єктивної оцінки доданої вартості у секторах інтегрованих товарних ринків є практично повна відсутність офіційних статистичних даних. Державна служба статистики України не акумулює дані стосовно ДВ окремих видів товарів; виняток складає сільськогосподарська продукція, витрати на виробництво якої знаходять відображення у щорічних статистичних бюлетенях [6, с. 17-19]. Відтак, інформаційною базою для розрахунку доданої вартості харчових продуктів є форми фінансової звітності – Форма №2 «Звіт про фінансові результати», розділ II «Елементи операційних витрат»; калькуляції собівартості одиниці продукції.

Методика оцінки доданої вартості товарів у секторах інтегрованого ринку борошна включає сім етапів (рис. 2). Кожний етап вирішує певне проміжне завдання, сукупність яких орієнтована на досягнення головної мети методики: міжсекторний аналіз обсягів ДВ і податкових надходжень до та після реалізації регуляторних заходів як обґрунтування вибору найефективнішого сценарію розвитку релевантного ринку. Використовуючи дані інформаційних видань стосовно витрат на виробництво продукції в техноло-

гічному ланцюзі «пшениця — борошно — хліб» [2, с. 21-23] та офіційні дані Державної служби статистики України [6, с. 17-19], нами розраховано додану

вартість, що створюється суб'єктами господарювання у секторах ІРБ України. Результати розрахунків наведено в таблицях 1–3.

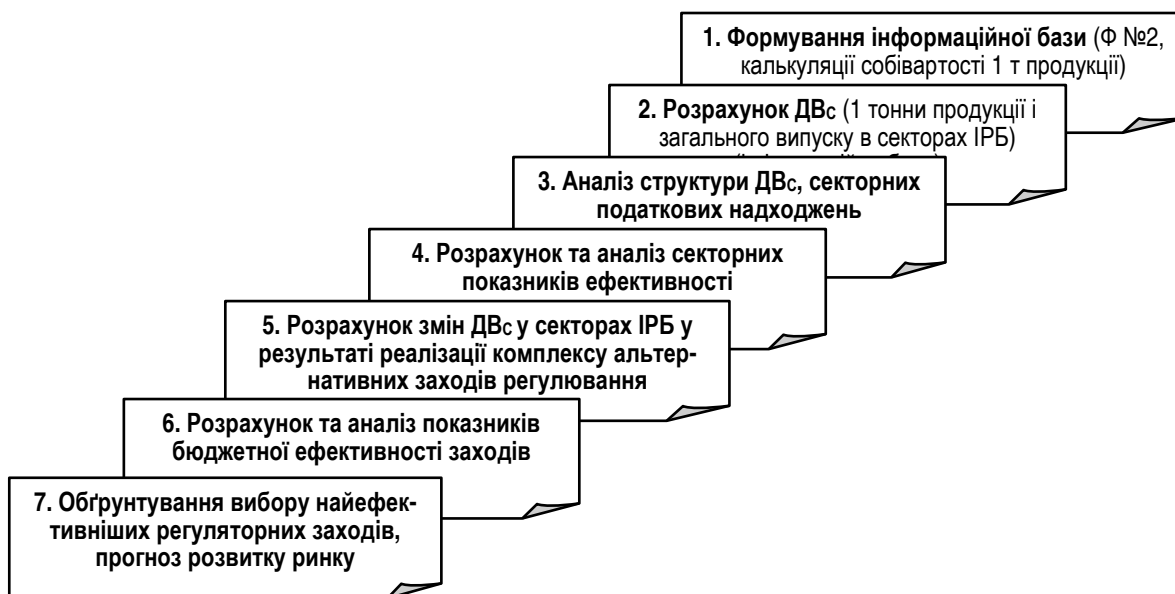

Рис. 2. Послідовність етапів оцінки доданої вартості у секторах ІРБ України [авторська розробка]

Слід відзначити, що на II етапі аналізу ДВ (див. рис. 2) із загальної сукупності витрат на виробництво продукції необхідно виключити вартість матеріальних ресурсів та послуг сторонніх організацій, яка створена суб'єктами господарювання на інших ринках, тобто є зовнішньою по відношенню до новоствореної у певному секторі доданої вартості. До таких зовнішніх витрат належать, зокрема, сировина та

основні матеріали, паливо та енергія, транспортні і страхові витрати, витрати на ремонт обладнання. З метою запобігання завищення показника ДВ за рахунок проміжного споживання (корпоративні, судові, банківські витрати, витрати на зв'язок тощо), із сукупності накладних витрат віднесено до складу доданої вартості тільки заробітну плату з відрахуваннями та амортизацію основних засобів (табл. 1-3).

Таблиця 1

Формування доданої вартості при виробництві 1 т. пшениці в 2012 р., грн.*

СТАТТІ ВИТРАТ	Грн. /гонну	%
<i>1. Матеріальні витрати, всього</i>	<i>508,63</i>	<i>50,30</i>
1.1. Насіння	87,70	8,67
1.2. Мінеральні добрива	156,84	15,51
1.3. Засоби захисту рослин	67,66	6,69
1.4. Паливно-мастильні матеріали	196,43	19,43
2. Заробітна плата	39,26	3,88
3. Відрахування на соціальні заходи	14,29	1,41
4. Амортизаційні відрахування	110,00	10,88
5. Ремонт основних засобів	62,70	6,20
6. Транспортні витрати	7,42	0,73
7. Плата за оренду земельних паїв	167,59	16,57
8. Інші матеріальні витрати	35,20	3,48
9. Страхові платежі	35,91	3,55
10. Загальновиробничі витрати	30,16	2,98
10.1. заробітна плата	1,68	0,17
10.2. відрахування на соціальні заходи	0,73	0,07
10.3. амортизація основних засобів загальновиробничого призначення	2,92	0,29
11. Усього собівартість	1011,15	100,00

Продовження таблиці 1

12. Прибуток (Рентабельність 15,2 %)	153,70	X
13. Ціна 1 т (без ПДВ)	1164,85	X
14. Додана вартість (2+3+4+7+10.1 +10.2+10.3 +12)	490,17	X
15. Питома вага ДВ у ціні товару без ПДВ, %	42,08	X
15. ПДВ (14*0,2)	98,03	X

*Розраховано за даними Державної служби статистики України та офіційних періодичних видань [2, 6, 7, 8]

Таблиця 2

**Формування доданої вартості при виробництві борошна
із 1 тонни зерна пшениці в 2012 р., грн.***

СТАТТІ ВИТРАТ	Вихід 77 % (0,77 т. борошна)		Собівартість 1 тонни борошна
	Переробка 1 т зерна	%	
1. Сировина та основні матеріали	1600,34	76,10	2078,36
2. Транспортні витрати	48,81	2,32	63,39
3. Паливо та енергія	119,14	5,67	154,73
4. Оплата праці	58,72	2,79	76,26
5. Відрахування на соціальні заходи	20,85	0,99	27,07
6. Амортизація	65,2	3,10	84,68
7. Витрати на ремонт обладнання	31,93	1,52	41,47
8. Інші прямі виробничі витрати	36,02	1,71	46,78
9. Загальновиробничі витрати	27,72	1,32	36,00
9.1. заробітна плата	1,61	0,08	2,09
9.2. відрахування на соціальні заходи	0,67	0,03	0,87
9.3. амортизація основних засобів загальновиробничого призначення	2,68	0,13	3,48
10. Адміністративні витрати	63,48	3,02	82,44
10.1. заробітна плата	22,66	1,08	29,43
10.2. відрахування на соціальні заходи	8,04	0,38	10,45
10.3. амортизація основних засобів загальногосподарського призначення	1,21	0,06	1,57
11. Витрати на збут	30,85	1,47	40,06
11.1 заробітна плата	5,24	0,25	6,81
11.2 відрахування на соціальні заходи	1,84	0,09	2,38
12. Усього витрати	2103,06	100,00	2731,25
13. Прибуток (Рентабельність 5 %)	105,15	X	136,56
14. Ціна 1 т (без ПДВ)	X	X	2867,81
15. Додана Вартість (4+5+6+9.1+9.2+9.3+10.1+10.2+10.3+11.1+11.2+13)	293,88	X	381,66
16. Питома вага ДВ у ціні товару без ПДВ, %	X	X	13,31
17. ПДВ (15 * 0,2)	X	X	76,33

*Розраховано за даними Державної служби статистики України та офіційних періодичних видань [2, 6, 7, 8]

Таблиця 3

**Формування доданої вартості при виробництві хліба
із 1 тонни борошна пшеничного в 2012 р., грн***

СТАТТІ ВИТРАТ	Вихід 119,62 % (1,1962 т хліба)		Собівартість 1 тонна хліба
	Переробка 1 т борошна	%	
1. Сировина та основні матеріали	3514,70	80,40	2938,22
2. Паливо та енергія	104,90	2,40	87,69

Продовження таблиці 3

3. Оплата праці	138,74	3,17	115,99
4. Відрахування на соціальні заходи	49,26	1,13	41,18
5. Амортизація	153,00	3,50	127,91
6. Витрати на ремонт обладнання	65,60	1,50	54,84
7. Загальновиробничі витрати	39,30	0,90	32,85
7.1. заробітна плата	2,28	0,05	1,91
7.2. відрахування на соціальні заходи	0,95	0,02	0,80
7.3. амортизація основних засобів загально-виробничого призначення	3,80	0,09	3,18
8. Адміністративні витрати	257,90	5,90	215,60
8.1. заробітна плата	92,07	2,11	76,97
8.2. відрахування на соціальні заходи	32,68	0,75	27,32
8.3. амортизація основних засобів загально-господарського призначення	4,90	0,11	4,10
9. Витрати на збут	48,10	1,10	40,21
9.1 заробітна плата	8,18	0,19	6,84
9.2 відрахування на соціальні заходи	2,86	0,07	2,39
10. Усього витрати	4371,50	100,00	3654,49
11. Прибуток (Рентабельність 3,5 %)	153,00	X	127,91
12. Ціна 1 т (без ПДВ)	X	X	3782,4
13. Додана вартість (3+4+5+7.1+7.2+7.3+8.1+8.2+8.3+9.1+9.2+11)	641,72	X	536,47
14. Питома вага ДВ у ціні товару без ПДВ, %	X	X	14,18
15. ПДВ (13*0,2)	X	X	107,29

* Розраховано за даними Державної служби статистики України та офіційних періодичних видань [2, 6, 7, 8]

Результати розрахунків доданої вартості пшениці, борошна та хліба формують вихідну інформаційну базу для розрахунку загального обсягу ДВС у ресурсоутворюючих секторах ІРБ (таблиця 4). Для аграрного сектору зернового ринку величину доданої вартості можна визначити за статистичними даними [6, с. 17-19]; для інших секторів інтегрованого ринку обсяг ДВ розраховується як добуток вартості її складових елементів на 1 тону (див. табл. 1-3) та обсягу реалізації продукції (у натуральному виразі) на внут-

рішньому ринку. У 2012 р. для виробництва 2603 тис. т борошна використано 3380,5 тис. т пшениці (вихід борошна 77% – див. табл. 2). Ємність внутрішнього борошняного ринку в 2012 р. склала 2453 тис. т, кінцеве споживання борошна населенням – 211 тис. т, промислове споживання – 2242 тис. т. Відтак, обсяги хлібопродуктів, вироблених із 2242 тис. т борошна, досягли 2681,9 тис. т (вихід 119,62 % – див. табл. 3).

Таблиця 4

Структура доданої вартості товарів у ресурсоутворюючих секторах інтегрованого ринку борошномельної продукції в 2012 р.*

Складові доданої вартості	Сировинний сектор (зерно)			Виробничий сектор (борошно)			Споживчий сектор (хлібопродукти)		
	Грн/т	%	Обсяг пшениці для виробництва 2603 тис. т борошна, тис. грн.	Грн./т	%	Виробництво борошна, тис. грн	Грн./т	%	Виробництво хлібопродуктів, тис. грн.
1. Оренда земельних паїв	167,59	34,19	566526	—	—	—	—	—	—
2. Заробітна плата з відрахуваннями	55,97	11,42	189207	155,37	40,71	404434	273,38	50,96	733178
3. Амортизація основних засобів	112,92	23,04	381719	89,72	23,51	233549	135,18	25,20	362532

4. Прибуток	153,70	31,36	519570	136,56	35,78	355472	127,91	23,84	343032
5. Додана вартість	490,17	100,0	1657022	381,66	100,0	993455	536,47	100,0	1438742
Виробництво товарів, тис. тонн (2012 рік)	3380,5	X	1,66 млрд. грн.	2603	X	0,99 млрд. грн.	2681,9		1,44 млрд. грн.

* Розраховано за даними Державної служби статистики та періодичних видань [2, 6, 7, 8]

У сировинному секторі релевантного ринку в структурі доданої вартості домінують оренда земельних паїв (34,19 %) та прибуток (31,36 %); частка заробітної плати є найнижчою серед секторів, досягаючи всього 11,42 %. У виробничому та споживчому секторах ринку борошна найвагомішим структуроутворюючим елементом ДВ є заробітна плата з відрахуваннями; її питома вага складає 40,71% та 50,96% відповідно, що доводить важливу соціальну роль даних секторів у відтворенні трудового потенціалу. Частка амортизації основних засобів є практично незмінною у секторному розрізі (23-25%); частка прибутку є найвищою у виробничому (35,78%), найменшою – у споживчому (23,84%) секторах інтегрованого ринку (див. табл. 4).

Порівняння структури секторної доданої вартості товарів на мезо- та макрорівнях дозволяє ідентифікувати деякі подібні тенденції у пропорціях відтворення економічних систем різних рівнів ієрархії. Так, найменша величина заробітної плати притаманна аграрному сектору, водночас найвищий її рівень створюється в переробній промисловості на тлі мінімальної секторної прибутковості. У міру поглиблення ступеня переробки продукції в технологічному ланцюзі «пшениця — борошно — хліб» частка прибутку в структурі ДВ зменшується від 31,36% до 23,8%, натомість істотно зростає питома вага заробітної плати – з 11,42% до 50,96% відповідно. Загалом у 2012 р.

абсолютна величина новоствореної в сировинному секторі ІРБ України вартості склала 1,66 млрд. грн., у виробничому – 0,99 млрд. грн., в споживчому – 1,44 млрд. грн. (див. табл. 4).

У перерахунку на одну тону зерна в технологічному ланцюзі «пшениця — борошно — хліб» було створено 1425,77 грн. доданої вартості, з якої 34,38% створено при вирощуванні пшениці, а 65,62% – при її переробці (з них 20,61% у борошняному, 45,01% у хлібопекарському виробництві). Отримані нами розрахунки кореспондують із результатами досліджень, проведених С. Квашею, М. Ільчук, І. Коновал, Б. Панасюк та іншими ученими. За підрахунками науковців, створена в сільському господарстві додана вартість, що реалізується в сировині, становить 15-17%, а решта 83-85% – у переробній і торговельних галузях та посередників [2, с. 22; 9, с. 5].

Податкові надходження від суб'єктів ресурсоутворюючих секторів ІРБ розраховуються як добуток триєдності податків (відрахувань на соціальні заходи, податків на додану вартість і прибутку), визначених на 1 тону продукції за даними таблиць 1-3, та секторних обсягів реалізації товарів (у натуральному виразі). З огляду на відсутність статистичних даних щодо залишків борошна та хлібопродуктів на кінець періоду, припустимо, що обсяги їх реалізації тотожні обсягам виробництва. Результати проведених розрахунків узагальнено в таблиці 5.

Таблиця 5

Надходження до бюджету від суб'єктів господарювання ресурсоутворюючих секторів ІРБ України в 2012р.*

Платежі до бюджету	Сировинний сектор (пшениця)		Виробничий сектор (борошно)		Споживчий сектор (хлібопродукти)	
	Грн. на 1 тону	Тис. грн. на обсяг РП**	Грн. на 1 тону	Тис. грн. на обсяг РП	Грн. на 1 тону	Тис. грн. на обсяг РП
1. Відрахування на соціальні заходи	15,03	50793	40,78	106146	71,68	192249
2. Податок на додану вартість	(98,03)	Режим акумуляції ПДВ	76,33	198691	107,29	287748
3. Податок на прибуток (21 %)	32,28	109110	28,68	74649	26,86	72037
Усього:	47,30	159903	145,79	379486	205,84	552034

* Розраховано за даними таблиць 1-3;

** РП – реалізована продукція

Статтею 209 Податкового кодексу України для сільськогосподарських підприємств (в обсягах постачання яких питома вага вартості аграрних товарів/послуг становить не менш як 75 відсотків вартості всіх товарів/послуг) запроваджено спеціальний режим оподаткування ПДВ шляхом акумуляції. Згідно

до нього, сума податку на додану вартість, нарахована сільськогосподарським підприємством на вартість поставлених ним аграрних товарів/послуг, не підлягає сплаті до бюджету та повністю залишається в розпорядженні такого підприємства для відшкодування суми податку, сплаченої (нарахованої) постачальнику

на вартість виробничих факторів, за рахунок яких сформовано податковий кредит, а за наявності залишку такої суми податку – для інших виробничих цілей. Зазначені суми ПДВ акумулюються сільськогосподарськими підприємствами на спеціальних рахунках [10]. За статистичними даними, у 2012 р. обсяг державних дотацій для підтримки виробництва продукції рослинництва за рахунок ПДВ склав 3,88 млрд. грн., збільшившись порівняно з 2008 р. в 5,3 рази [6, с. 24].

З огляду на відсутність статистичних даних щодо кількості зерновиробників, які є платниками ПДВ (в обсязі постачання яких питома вага агропро-

дукції є меншою 75% вартості всіх товарів), припустимо, що режим акумуляції ПДВ діє для всіх виробників пшениці, тобто, частка сировинного сектору ІРБ у секторній структурі надходжень ПДВ дорівнює нулю (таблиця 6). Водночас даний сектор лідирує за розміром податку на прибуток (109,1 млн. грн. або 42,66%), що не зовсім відповідає дійсності, оскільки більшість зерновиробників є платниками фіксованого сільськогосподарського податку; однак порахувати та розділити суми податку на прибуток і фіксованого податку з огляду на відсутність аналітичних даних не є можливим.

Таблиця 6

Секторна та видова структура податкових надходжень від суб'єктів господарювання ресурсоутворюючих секторів ІРБ України в 2012 р.

Податкові надходження	Усього надходжень:		Секторна структура надходжень, %		
	Тис. грн.	%	Сировинний сектор (пшениця)	Виробничий сектор (борошно)	Споживчий сектор (хлібопродукти)
1. Відрахування на соціальні заходи	349189	31,99	14,55	30,40	55,06
2. Податок на додану вартість	486439	44,57	0,00	40,85	59,15
3. Податок на прибуток (21 %)	255795	23,44	42,66	29,18	28,16
Разом податкові надходження	1091423	100,00	14,65	34,77	50,58

* Розраховано за даними таблиці 5

У 2012 р. від суб'єктів інтегрованого ринку борошномельної продукції надійшло до бюджету 1091,4 млн. грн. податків і відрахувань, з них 14,65% (159,9 млн. грн.) – від сировинного, 34,77% (379,5 млн. грн.) – від виробничого, 50,58% (552 млн. грн.) – від споживчого секторів. У видовій структурі надходжень від суб'єктів релевантного ринку 44,57% припадає на ПДВ, 31,99% – на соціальні відрахування, 25,44% – податок на прибуток. Споживчий сектор є лідером зі сплати податку на додану вартість і соціальних відрахувань; частка сектору у загальній величині даних надходжень від суб'єктів ІРБ склала у 2012 р. 59,15% і 55,06% відповідно (див. табл. 6).

Проведені розрахунки доводять, що податкове навантаження зростає у міру збільшення ступеню

переробки продукції в технологічному ланцюзі «пшениця — борошно — хліб» (див. табл. 5, 6). Відтак, вектор економічних інтересів виробників борошномельної та хлібобулочної продукції найбільше співпадає з інтересами держави, орієнтованими на зростання національного ВВП та стабільність податкових надходжень від суб'єктів інтегрованих товарних ринків. Слід підкреслити, що соціально орієнтовані хлібопекарські підприємства відіграють найвищу соціальну та податкову роль в економічній системі, маючи найнижчий рівень рентабельності порівняно з підприємствами інших секторів релевантного ринку (таблиця 7). Головною причиною мізерної рентабельності продукції, орієнтованої лише на просте та звужене відтворення ресурсів, є вплив механізму державного цінового регулювання.

Таблиця 7

Міжсекторні баланси доданої вартості, рентабельності продукції, продуктивності праці на ІРБ України в 2012 р.*

ПОКАЗНИКИ	Сировинний сектор (пшениця)	Виробничий сектор (борошно)	Споживчий сектор (хлібопродукти)
1. Обсяги виробництва, тис. тонн	3380,5	2603,0	2681,9
2. Ціна 1 тонни, грн.	1164,8	2867,8	3782,4
3. Випуск продукції, тис. грн. (1*2)	3937793	7464907	10143935
4. Рентабельність продукції, %	15,2	5,0	3,5
5. Додана вартість, тис. грн.	1657022	993455	1438742

6. ДВ _с у перерахунку на зерно, %	34,38	20,61	45,01
7. Питома вага ДВ _с у випуску продукції, % (5/3)	42,08	13,31	14,18
8. Продуктивність праці, тис. грн./чол.	25,20	58,94	50,05
9. Середня заробітна плата, грн.	2105	2811	2898

*Узагальнено за даними таблиць 1-3, Державної служби статистики України [7, 8]

Відповідно до обраної методології дослідження товарних ринків [3], рентабельність продукції повинна збільшуватися від сировинного до споживчого сектору у міру трансформації або додавання певних споживчих властивостей товару. Побудовані міжсекторні баланси рентабельності (див. табл. 7) доводять, що найнижчу рентабельність має продукція з найвищою доданою вартістю, вироблена хлібопекарськими підприємствами. У перерахунку на зерно, питома вага ДВ, створена в споживчому секторі, складає 45,01 %, в сировинному – 34,38 %, виробничому – 20,61 %. Частка доданої вартості у випуску продукції є найвищою в сировинному секторі (42,08 %), підтверджуючи його базову ресурсоутворюючу роль у відтворювальному циклі процесах на ІРБ України.

Показник продуктивності праці (обсяг доданої вартості, що припадає на одного зайнятого в секторах інтегрованого ринку) є найвищим у виробничому секторі – 58,94 тис. грн./чол., у сировинному та споживчому секторах його величина склала, відповідно, 25,2 та 50,05 тис. грн./чол. (див. табл. 7). Слід відзначити, що рівні продуктивності праці у всіх секторах інтегрованого ринку борошна є нижчими від секторальних показників макроекономічної системи. Так, у переробній промисловості в 2012 р. продуктивність праці досягла 100,9 тис. грн./чол., тоді як у виробничому та споживчому секторах ІРБ України даний показник був удвічі меншим. У сільському господарстві на одного працівника припадало 32 тис. грн. доданої вартості, тоді як у сировинному секторі релевантного ринку – 25,2 тис. грн. Така тенденція є наслідком неповного використання виробничих потужностей борошномельних і хлібопекарських підприємств (на 30% і 70% відповідно), недовиробництва потенційної доданої вартості, неповної зайнятості робітників тощо.

Висновки. В ході дослідження автором розроблено семиетапну методику оцінки доданої вартості товарів у секторах ІРБ України, орієнтовану на міжсекторний аналіз обсягів доданої вартості та податкових надходжень до та після реалізації регуляторних заходів держави та оцінку їх бюджетної ефективності. Використовуючи дану методику, автором розраховано показники секторної доданої вартості в ресурсоутворюючих секторах борошняного ринку, що дозволило визначити особливості секторної структури ДВ та частку кожного сектора в формуванні податкових надходжень від суб'єктів ринку.

В ході міжсекторного аналізу встановлено, що у сировинному секторі ІРБ в структурі доданої вартості домінують оренда земельних паїв (34%) та прибуток (31%); частка заробітної плати є найнижчою серед секторів (11%). У виробничому та споживчому секторах найвагомим структуроутворюючим елементом ДВ є заробітна плата з відрахуваннями; її питома вага складає 41% та 51% відповідно, що доводить важливу соціальну роль даних секторів у відтворенні трудового потенціалу. Проведені розрахунки довели, що податкове навантаження зростає у міру збільшення ступеню переробки продукції в технологічному ланцюзі «пшениця – борошно – хліб»: від 15% для сировинного до 35% для виробничого та 51% для споживчого секторів. Відтак, вектор економічних інтересів виробників борошна та хлібопродуктів найбільше співпадає з інтересами держави, орієнтованими на зростання податкових надходжень і соціальних відрахувань.

Найвища соціальна і податкова роль виробничого і споживчого секторів поєднується з мінімальними рівнями рентабельності продукції (5 і 3,5% відповідно) та невисокими (порівняно з переробною промисловістю) рівнями продуктивності праці, які є наслідками неповного використання виробничих потужностей підприємств. Неefективне використання виробничого потенціалу інтегрованого ринку борошномельної продукції, щорічні втрати ДВ, яка є джерелом податкових надходжень і відрахувань, не відповідає економічним інтересам держави, обумовлюючи необхідність розробки регуляторних заходів, орієнтованих на залучення у відтворювальний процес виробничих секторів ринків борошна, хлібопекарських і макаронних виробів, забезпечення рівноважного розвитку системи суміжних до борошняного ринків.

Прикладне значення розробленої методики визначається можливістю її використання в ході міжсекторного аналізу обсягів і структури доданої вартості товарів та податкових надходжень від суб'єктів як суміжних ринків (зерна, хліба, макаронних і борошнених кондитерських виробів), так і інших агропродовольчих ринків країни. Перспективи подальших досліджень полягають в оцінці бюджетної ефективності регуляторних заходів на ІРБ України (зокрема, переорієнтації експорту пшениці на експорт борошна) за критеріями відтворювального ефекту (приріст ДВ), податкового ефекту (приріст податків), прибутку держави від впровадження заходу та рентабельності регулювання інтегрованого ринку, що передбачено 5 – 7 етапами методики.

Література

1. Булыга Р. П. Добавленная стоимость как целевой критерий /Р. П. Булыга, П. А. Кохно // Экономист. – 2007. – №10. – С. 68 – 76.

2. Кваша С. М. Економічне обґрунтування програми виробництва зерна пшениці в Україні / С. М. Кваша, М. М. Ільчук, І. А. Коновал // Економіка АПК. – 2013. – №3. – С. 16 – 24.
3. Лысюк В. М. Воспроизводственная функция товарных рынков / В. М. Лысюк. – Одесса : ИПРЭИ НАН Украины, 2011. – 225 с.
4. Плышевский Б. П. Теоретические проблемы анализа прибавочного продукта /Б. Плышевский // Экономист. – 2013. – №9. – С. 58 – 69.
5. Нікішина О. В. Ефективність інтегрованого товарного ринку: категоріальний аналіз і методи оцінки: тези доп. / О. В. Нікішина // Матеріали наук.-практ. конф. «Економіка: реалії часу і перспективи», 20-21 лютого 2014 р. Одеса. Т.І. – С. 122-125.
6. Основні економічні показники виробництва продукції сільського господарства в сільськогосподарських підприємствах за 2012 рік : Статистичний бюлетень / Відп. за випуск О. М. Прокопенко. – К. : Державна служба статистики України, 2013. – 88 с.
7. Статистичний щорічник України за 2012 рік / За ред. О. Г. Осауленко. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2013. – 551 с.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
9. Панасюк Б. Я. Кооперація та інтеграція в сучасному селі / Б. Я. Панасюк // Вісник аграрної науки. – 2011. – №4. – С. 24 – 28.
10. Податковий кодекс України. Розділ V «ПДВ». Ст. 209 «Спеціальний режим оподаткування діяльності у сфері сільського та лісового господарства, а також рибальства». [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://minrd.gov.ua/nk/rozdil-v--podatok-na-dodanu-vartist/>

УДК: 338.3:631.576.331.2:330.341.44

ПЕТРЕНКО О.П., канд. екон. наук, асистент
Одеський державний аграрний університет

ВПЛИВ КОНЦЕНТРАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗЕРНОВОЇ ГАЛУЗІ

У статті на основі аналізу процесів концентрації агропромислового виробництва в Україні виявлено взаємозв'язок між розміром підприємства, урожайністю зернових та зернобобових культур та можливістю підприємства застосування інноваційної моделі розвитку у виробництві зернової продукції.

Ключові слова: концентрація виробництва, інновації, зернова галузь, організаційні умови, обсяги виробництва, урожайність, продукція зернових та зернобобових культур

On the basis of analysis of the processes of concentration of agricultural production in Ukraine revealed the relationship between firm size, yield of grain and leguminous cultures and the ability of the enterprise applying innovative model of development in production of corn products.

Keywords: concentration of production, innovation, grain industry and organizational conditions, production, yield, production of cereals and legumes

Вступ. Зернова галузь України має забезпечувати населення високоякісною харчовою продукцією, тваринництво — комбікормами, харчову промисловість — необхідною сировиною. Зокрема, її функціонування покликане сприяти надходженню до державного бюджету податків у національній і вільноконвертованій валюті. Цим визначається місце зернової галузі в системі агропромислового комплексу і її значення для економіки України. В нинішній час інноваційна діяльність підприємств галузі зерновиробництва залежить від розміру прибутку, який являється результатом фінансово-господарської діяльності. Вирішення проблеми підвищення ефективності виробництва, заготівлі й переробки зерна вимагає застосування інноваційних підходів до господарської діяльності, потенційних можливостей поліпшення кінцевих результатів роботи. Ці питання можливо вирішити за допомогою концентрації виробницт-

ва, зростання числа великих підприємств і зосередження на них всіх більшої частини наявних в суспільстві коштів виробництва, робочої сили і продукції.

Постановка завдання. Переваги крупного виробництва над дрібним і специфіка виконання технологічних процесів у великих масштабах на значних земельних територіях і значно нижчому рівні технічної оснащеності об'єктивно вимагають виконання цих процесів спільними зусиллями не одного, а кількох або групи працівників. Високий рівень спеціалізації їх праці органічно поєднується з їх різнобічною кваліфікацією та вмінням і здатністю виконувати велику кількість різних робіт залежно від фаз, стадії виробництва і сезону. Дія економічного закону переваги крупного виробництва над дрібним виявляється у концентрації виробництва.

Концентрація виробництва - процес зосередження засобів виробництва, землі й трудових ресур-